

ԱՊՐԵԼ 24

Եւ եղ ի մէջ դաշտին,
Եւ այն լի էր ոսկերօք մարդկան:

Ա

2 ունիւմ բըլուր իմ ոտքերուն,
Ոչ ալ երկինք՝ գլխուս վերեւ,
Մըշուշն ի վար կարմիր կապոյտ,
Որ իմ ներկաս կ'ընէ անցեալ:
Աւազն ինչպէս ջութի ափին,
Ինկեր փռուեր է իմ հոգին
Գալարին պէս մագաղաթի,
Ընդունելու ժամանակէն
Բաներ՝ որոնք անուն չունին,
Տառապանքին եւ արիւնին դէմ իմ ցեղին:
Բայց եղեր են մարդիկ այնտեղ, եղեր, ապրեր՝
Ապա ինկեր, դիակ-դիակ,
Զութի ափին, հովի բերնին,
Նէքիաթ մինչպէս, տրտում, անգութ:

Միջոցին մէջ անըջային,
Չեռք մը կախարդ, ձեռք մը կարմիր,
Իմ աչքերուս կը վերցնէ
Արիւններէն, աւազներէն գոյնն իր առած,
Ժամանակէն բայց անվթար,
Վարագոյրն այն, վարագոյրն հին,
Ծալքն իր փըռած ալիքներուն
Շէկ աւազին:

Գետն է առջիս,
Որուն պարտքն էր ըլլալ կապոյտ՝
Դեղնութեան դէմ այս բոլորին:
Կարմիր, ձեռմակ, դեղին գոյներ
Զայն կը կտրեն
Ու խորտակուած հայելիին մէջէն ինչպէս,
Ինչ կ'երեւին արիւնին մէջ արեգակին,
Բաներ՝ որոնք անուն չունին
Մատենին մէջ ժամանակին:
Երկինքն իջած ոստայն մըն է
Աւազին մէջ,
Որ թումբ առ թումբ կը տարածուի,
Ու կը թըլփ ինծի տեսնել,
Մըշուշն տակ սեւ եւ դեղին,
Շարժն անորոշ ոսկորներու, մարմիններու,
Ծուխ-ծուխ,
Իրարու մէջ, իրարու դէմ:

Երկինքն անհուն, սառած կամար,
Զութն է մեռել հին գետակին,
Անիւն տակ ժամանակին:
Ունի աշխարհն այնպէս պահեր,
Որ մեռելներն անգամ մըն ալ,
Ա՛հ, կը մեռնին:
Մեռելութեան մէջ այդ անհուն,
Աւազն է լոկ որ կը շարժի,
Ըստեղծելու համար ինքզինք:
Ու կը քակուի իր ալքերէն,
Իր արգանդէն, շարան-շարան,
Աւազաթաղ ցեղ մը ամբողջ:
Երկինքն անգոյն վըրան մըն է
Աւազին մէջ:
Եւ աչքերուս՝ տեսիլ մինչպէս
Նազած աւազ, հազած թախիծ,
Կը բարձրանան հազար դիակ,
Նազար ոսկոր:

Նո՛ն է ահա,
Մանուկի մը ոսկերտոյն,
Թօշնած տրցակ շուշաններու.
Արցունքի տեղ աչքերէն իր
Կ'իջնէ փռոյ,
Կուրծքին վրայ կը փոսանայ
Տեղը պայտին այն փրփրացայտ ձիւն որ գինք
Մօրը գիրկէն թաղեց ծոցն այս աւազներուն:
Ան կը նայի անհունին մէջ
Ու երկնքին,
Բայց չեն շարժիր շրթունքներն իր:
Չեռքը կողին ձգած՝ իբրեւ ինկած կամար,
Դեռ կ'որոնէ ան իր չորս դին
Մայրն հեռաւոր,
Զոր անծանօթ երկու մարդեր,
Իրիկուան մէջ այդ ահաւոր,
Առին տարին գետէն անդին:

Քիչ մը հեռուն, քարացած շուք,
Մինչեւ ըստինք գոգն աւազին,
Երկու թեւեր, երկու ալիք,
Դեռ կ'որոնեն գիրկէն խլուած
Իր մէկ հատիկն,
Գանկը որուն ժայռին փշոց
Չեռք մ'անուպայ:
Երկու ալիք, երկու թեւեր
Կը քարանան, կը փըռըրուին
Կըմախքին դէմ չեկող մանկան,
Ու կը ժպտին դեռ իրարու՝
Ժպիտովն անհուն մեռելներուն:

Ծեր մը կըմախք, խորտակուած շուք՝
Ժամանակէն, տառապանքէն,
Ալ չի նայիր, չգգա՛ր բընաւ:
Փշրեր քիւրեղն ան իր սրտին,
Ցաւերուն դէմ այս աշխարհին,

Դեռ չթաղուած խորն աւազին:
Ու կը բացուի աւազն անհուն
Անապատին,
Եւ կը կանգնին մէկիկ-մէկիկ,
Նազար ոսկոր, հազար կըմախք,
Ծեր ու մանուկ, կին ու աղջիկ:

Բ

*Դիակունք մարդկան նշաակ ընդ երեսս
դաշտաց, եւ ոչ ոք իցէ ժողովիցէ:
ԵՐԵՄԻԱ*

... Նովն է, կ'անցնի,
Խաղաղութի՛ն աւազներուն, մեռելներուն:
Արեւն է նոր ու գեղեցիկ՝
Գետին վրայ հայրենական
Աւազներէն այսպէս գերուած:
Ինձ կը թըփ ջուրին վրայ տեսնել բացուած՝
Կախարդական մեծ հայելի,
Զոր կը տանին երկու թեւեր
Խորխորտան ի վար անապատին:
Նորիզոնէն կարաւանն է որ կը բըխի
Դանդաղ, տրտում,
Բըզըքտըւած որան ինչպէս,
Իրարու մէջ, իրարմէ դուրս:
Արեւն հողին՝ մաղ-մաղ կըրակ:
Կարաւանը կ'առաջանայ՝
Պըտտութելով ինքն իր վրայ,
Անպին ներքեւ ոսկեփողի միջօրէին,
Կտոր-կտոր հալածական,
Գայլերու կեր հօտի նման:

Ո՞ր աշխարհէն թեւն է փրթեր
Այս թաւալուն մարդոց խումբին,
Մարդե՞ր, թէ ոչ մարդանըման
Շուքեր բոլոր:
Ո՞վ է խըլեր իրենց դէմքին
Մետաքսը վառ,
Զանդեր շէնքը երբեմն աղուոր
Մատաղատի հասակներուն:
Աչքեր միայն, բացուած անդունդ,
Փորուած քաղցի, փորուած մահուան
Մատուղներով:

Կու գան անոնք,
Ոտքեր ուռած, իրաններ կախ,
Նիւծած, ցամքած հողի գոյնով:
Իրենց թովէն դաժան ու բիրտ
Է այրուծին,
Մէջքերնին՝ սուր եւ ուտերնուն
Ալ հըրազէն,
Շուքն են ըսես անոնք մահուան:
Կու գան անոնք բիւ ջուրերէն
Եւ արտերէն համակ զմրովստ,

Դէպի հողվարքն այս աւազին:
Զար են կտրեր դէմքերն ամէն,
Շրթերն անոնց՝ սարսափահիւս
Բան մը կապոյտ,
Որ կը մատնէ դիակն ամբողջ
Մահուան բերնին:

Բայց կը քալեն ծեր ու մանուկ,
Կին ու աղջիկ,
Երբեմն եղած այս աշխարհէն:
Դողողղազին կը փըլի ճամբուն վրայ
Ծերուկ մը խոնջ, ցամքած ի սպառ,
Մինչ կը շաչէ մտրակն ուսին՝
Ծանըր, անգութ...
Կը խըշրտաւ՝ ոսկորներն իր.
Աչքերն են գոց:

Դող մը վերջին շրթունքներուն,
- Անէ՞ծք, աղօ՞թք - մարդ չի գիտեր:
Թափօրն է այս խլեակներու
Որոնց գրուած է հոն մեռնիլ,
Մեռնելէ ետք ողջ ամիսներ,
Թաթին ներքեւ ծեծին, քաղցին:
Այդ բոլորին դազաղն է մէկ,
Զոր կը կրեն իրենց ուսին:

Կը ծանրանան ու կը փրթին
Թեւերը գոյգ մօր մըսպառած,
Զգելով վար
Ժամեր ի վեր անշնչացած
Կըծիկը խեղճ ոսկորներուն
Իր գաւակին.
Կը նայի ետ, չգիտնալով ո՞րն եւ ինչո՞ւն.
Օղակ-օղակ կը կծկւի դէմքի կաշին.
Աչքերն են գոց.
Նառաչ մը լոկ անմարդկային կը բարձրանայ
Ընդհատ-ընդհատ, ոսկոր-ոսկոր:

Կ'առաջանայ մինչ կարաւանն արեախանձ,
Կը յամենայ դեռ ինք սառած՝
Շուքին առջեւ անշարժ տըղուն,
Որուն աղուոր գլխուն փոխան
Ոսկորներու ծխնիներ են հազիւ կեցած,
Մնացեր է գիսախոռի գունդ մը միայն:

Որդեր՝ քիթն, ականջներն
Օղակ-օղակ կը թափին վար ...
Դժխե՛մ հըրաշք, ան ողջ է դեռ.
Ու կը ցնցուին ջղագալար՝
Ուտերն իբրեւ ոսկրաթեւեր:

Քիչ սը անդին,
Դիակն է սեւ՝ կնոջ սը մերկ,
Առանց ծալքի լարուած վըրան.
Քովիկն անոր, մետաքսի թել,
Իր մանկիկն է՝ ինկեր, պառկեր,
Բազուկն որուն գերթ չոր խըռիւ,
Կը ճերմկնայ իր մայրիկին ուռած փորին:

Կ'անցնի թափօրն անոնց քովէն.
Երեսներէն անոնց մարդու ոչ մէկ շարժում:
Փոթորիկը ամենօրեայ արիւններուն
Ապեր տարեր է դէմքերէն,
Մարդավայել ամէն յուզում:
Անոնք բոլոր կուզան մահուան,
Ու կը բերեն մահն իրենց հետ,
Կըմախք, կըմախք:

Գ

Իրիկնամուտ,
Կը ծանրանայ տակաւ աւազն
Անոնց ցամքած ոտքերուն տակ
Գետը անշարժ՝ նոյն հայելին կախարդական.
Կարաւանն է անոր ափին
Կոյտ-կոյտ, դէզ-դէզ,
Նսան յոգնած անդամներու,
Որոնց ծխնին ըլլար կոտորած:
Մէկը՝ ջուրին ոտքն երկարած,
Միւսն ալ՝ անոր մարմինն յանձնած,
Եւ ուրիշներ՝ ողջ հասակով
Ասագներու վրայ փռուած,
Մանգաղի սը բերնէն ինկող
Հասկերու պէս:
Մուրով, սակրով, եաթաղանով...
Անոնց ձեռքէն փըշաթելին
Կը բացուի ցանցն այդ երեւուն հողին վրայ,
Իբրեւ կեանքէն խզող սահման
- Պարիսպ մահուան:

Հըրագէնի ապա երկու ծանրը հարուած...
Քիչ սը հեռուն,
Փշաթելի ցանցին ետեւ,
Մարդանըման շարժող ձեւեր:
Ասագն է, որ ըսես անտես թեւեր առած,
Կը փոթորկի, կ'առաջանայ,
Մուր սոյլերով իր կատաղի:
Մինչ բոց մ'արագ, փայլակնային,
Կը պատըռուի եւ կը մեռնի:

Կարծես երկինքն ըլլար քակուած
Իր մասերէն, դուրս պոռթկալու
Սովող կըրական այդ ահաւոր:
Յետոյ՝ ուրի՛շ, ուրի՛շ ձայներ,
Միշտ բացխփիկ լոյսի մէջէն.
Յետոյ ուրի՛շ, յետոյ ուրի՛շ,
Կարծես նուագ սը դիւային՝
Զոր ածէին հողին վրայ
Հիաղ ձեռքեր:

Համագարկն է կապարներուն.
Կը պըլլուի մանուկն իր մօր,
Մայրն՝ աղջըկան,
Ու կը կանչեն բոլորն իրար,
Առանց ձայնի եւ նայուածքի,
Մէկուն գանկէն՝ շառաւիղով սը արիւնի,
Միւսին աչքէն՝ պոռթկած լոյսով:
Կինն է ինկեր,
Տաշտը ինչպէս աղբիւրին տակ,
Կողին՝ արեան ծորակ սը բաց.
Ու թովն ի վեր՝ մանուկ մ'որուն
Դէմքն է աւեր, գանկը՝ փըշած:

Ու կը պայթին հրագէններ,
Կրակ-կրակ, կամար-կամար:
Կը բարձրանան այս ու այն կողմ
Սարսափահար երեսյթներ, դէմքեր, աչքեր,
Զերթ կտորներ ալիքներու,
Հարուածին տակ կապարներու,
Հովին ներքեւ կը դողողըլան պահ սը անոնք,
Ու կը թափին նորէն գետին:

Մինչ ձայնն անոնց անպատմելի
Կըտաւ է թանձրը սարսափի:
Մութն է իջեր, ինքզինք հիւսեր
Կարծես թելին հետ սարսափին.
Գիծը միայն հորիզոնին,
Ուր շարունակ, կայակ-կայակ,
Բըխումը կայ կարմիր վերքին
Եւ վերքերուն,
Որոնց մէջէն՝ տարափն անդուլ
Կապարներուն:

Լուսին սը նեղ՝ սուրի բերնով,
Որուն դաստակն ըլլար ինկած.
Քովիկն անոր վախկոտ աստղեր,
Նայուածքներու պէս մանկական,
Դողողողագին:
Ո՛չ մէկ ամպի կարեկից թել.
Սարսափը լոկ,
Ձայնի թելին վրայ ամբարձ,
Կ'ալեկոծէ միջոցը խոր
Ու կը պատռէ կամարը մերթ,
Վար թափելու համար կրկին,
Սկսելու ինքզինք նորէն:

Լուսաբաց է.
Խաղաղութի՛ն աագններուն,
Որոնց սրտին կը ծաալի
Մարմին-մարմին,
Շեղջը սըթին արհաւիրքին:
Ցօղն առտուան, արցունք-արցունք,
Իջեր, կծկեր է անխնայ
Ամէնքը մէկ, իրարու մօտ:
Կը ծաալի
Թաց ու կաշուն բան մ'անորակ,
Անշնչելի միջոցն ի վեր:

Հորիզոնէն կարմիր սը լայն
Կը փշրուի ու կ'իյնայ վար:
Հոն են բոլոր,
Սրունք ու թեւ, գլուխ ու փոր,
Հիսուած իրար:
Բռունցքը սեղմ՝
Մին աագն ամուր ճանկեր,
Ակռաներով աքցանացած՝
Ուրիշ մանդին,
Ըսես սարսուտ մէ քար կտորած:

Մօտիկն անոր,
Ծերուկի սը աչքերն են բաց:
Եւ ուրիշներ, դէմքերնին վար,
Փռուներ են հոն իրարու թով
Կամ իրարու ինկած վրան:
Արիւնն անոնց՝ ծոծրակներուն,
Մատի ծայրին ու մագերուն,
Որոնք հովէն իսկ չեն շարժիր,
Իջեր, սաճներ է խաւ առ խաւ,
Իբրեւ թաւիշ, մութ ու անխաւ:

Ե

Կ'իջնէ երկինքն անոնց վրայ,
Առանց ասպի ու գորովի:
Խորքին վըրայ հորիզոնին,
Մթին թեւեր, գերթ նաւակներ,
Կ'ողողոսն դէպի ափունքն անթաղ, դիակներուն:

Տարմն է սըռայլ մեծ անգղերուն,
Եւ անոնց հետ՝ սարսափը խուլ,
Որ կը հիատի լայն շըշուկին
Այն մեծ գետին՝ որ կը սողայ պոլոյտ-պոլոյտ,
Օղակ-օղակ ինքն իր վրայ,
Կարծես անհուն փախուստ մըլլայ:

Հեռուէն ահա,
Պըղընձակոտ դէմքով կիներ,
Եկած մօտիկ գիտակներէն,
Կանգ են առեր,
Ու կը նային սռայլ շեղջին

Դիակներուն,
Մինչ ժպիտ սը թեթեւ ու լիոր
Կ'ուրուագծուի իրենց դէմքին:

Ունին սակրեր ու դանակներ,
Ջոյգ ուներուն՝ այծի թելէ
Հիսուած պարկեր:
Քովիկն իրենց կան գրաստներ,
Դունչերնին վեր ու անհանդարտ,
Միջոցին մէջ խուզարկելով
Բան մ'անծանօթ:
Մէկիկ-մէկիկ կը սըպրդին
Դէպի կոյտը դիակներուն:

Աճապարանքն իրենց պոտոր՝
Մերկ ոսկորները նետելու
Եւ գտնելու անոնց ներքեւ
Պատառիկներ զգեստներու,
Ծընօտներ բեկ՝ հին կօշիկի,
Յասառ, իրաւ եւ անձանձիր:
Մահէն անդին մահ սըն է նոր
Սառն, անտարբեր խոշտանգումն այս:

Ու հաաքուած լաթեղէններ
Պարկերու մէջ,
Կը բարձրանան գրաստներու
Կռնակներուն.
Աարտած է աշխատանքն այդ
Սեւ ու կարմիր.
Արեւն արդէն համակ կրակ,
Արիւններուն կ'առնէ շոգին
Ու կը տանի:
Դեռ ուրիշներ աքցանաւոր՝
Որ կղպըած կըզակներէն
Կը փրցընեն ատամն ոսկի,
Ջուարթ հեզնանք արիւնակալ
Լեզուին վերեւ մեռելներուն:

Աճապարանքն ու զագրութիւնն
Ուրիշներու, որ կը բանան
Փորերն ուռած կամ վիրատու,
Որոնելու խորքն անոնց
Քարն ու ոսկին:
Մեկնելէն ետք գրաստներուն
Որ կը տանին մեռելներուն
Քուրջերը դեռ թաց ու կաշուն,
Հորիզոնը կը հանդարտի:

Չէ վերջացած բայց մահն անոնց,
Որոնք հազար մահով մեռան:
Կէսօրուան դէմ,
Եզնասայլով, գրաստներով,
Բերին քարիւղ, թիթեղ-թիթեղ,
Ու թափեցին շեղջերն ի վար
Դիակներուն:
Արեփն դէմ փայլակ-փայլակ,
Ծիծաղն անգութ թիթեղներուն:

Յետոյ՝ կըրակ...
Ճերմակ-կապոյտ բոցերուն տակ
Շեղջն է շարժուն.
Կը ճենճերին ու կը բացօփն,
Մարմին-մարմին,
Ոտք եւ իրան, թեւ ու գլուխ:
Բոցը հազար ժանիքներով,
Խօլ ու խնդուն,
Գորշ ու կապոյտ,
Կը պտտաքի եւ կը լիզէ գլովներէն
Որան անոնց սեւ կամ դեղձան:

Մովսն է պատանք լոյծ ու ծըփուն,
Վըրան հալած, վըրան սեպած մարմիններուն:
Քիչ մը անդին՝
Նանդիսական մարդոց խումբեր,
Ոմանք նստած սուրբ աղօթքի,
Մինչ ուրիշներ՝ խաղաղ դէմքով,
Մատներն իրենց սօրութներուն,
Լուռ կը թօթուն արեան հետքեր:

է

*Եւ եմուտ ի նոսա շունչն
Եւ եղեն կենդանի:*

Նոյն հայելին նորէն առջիս
Կախարդական,
Մոխիրը լոյս՝ մարմիններուն,
Ալիւրը սեւ՝ դիակներուն,
Կ'առնէ իր մէջ սըլաքը սուր
Ըստեղծումին,
Ու շունչն հզօր աստուածութեան:

Տարիներ ետք, կէս դար յետոյ,
- Տարիք չունին յուշերը մեր -
Կու գան անոնք, լուռ, դալկափար,
Անապատի չորս ծագերէն,
Նովիտներէն ու լեռներէն
Չարչարանքի՝
Նետած պատանքն, թօթուած փոշին
Իրենց աչքէն,
Ու թթեցած կիրքի, մեղքի
Կապանքներէն:

Կու գան անոնք, հեռուներէն,
Աղուտը, մաքուր ու ցոլարձակ,
Յեղին ծաղիկն ու ապագան
Մինչեւ երէկ,
Նողէն ծըլած երազն ինչպէս,
Կարմիր բոլորն ու պսպղուն
Կըրակներէն հրդեհներուն:

Կու գան անոնք, ըստուներ-ըստուներ,
Այնքան խաղաղ ու պաղպաջուն՝
Որ հովն անգամ կը զգուշանայ
Անոնց վրայ բանալու թեւ:
Եւ ալիքներն անոնց սառած,
Դուրս կը պոռթկան
Շիրիմներէն անպարագիր:
Թափօրն անոնց կ'առաջնորդօք
Մեր նահապետ երեցներէն,
Որոնք բացին դուռն եզական
Նայ պատմութեան
Ու ներս մտան անկէ փառքով:

Ոմանք իրենց պատանքներուն
Ունին բեհեզ ու ծիրանի,
Եւ ուրշիներ՝
Իրենց կուշտին սուտեր փայլուն,
Ու բազմակներ երկաթակուտ՝
Փաթթած բաշին
Իրենց թռչող երկվարին:

Կու գան անոնք, բիւր վերքերով,
Անհամաչափ, խայտաբղետ,
Ոմանց վիզին դեռ կ'երեւի
Մահիկը կոր կացիներու,
Ուրիշներու ճիտին վըրայ՝
Նետքն օղակին կախաղանի.
Ու կ'երեւան իոն մանուկներ,
Որոնց աչքին՝
Յոյսի շուշանն է թառամեր:

Կու գան անոնք, փաղանգ-փաղանգ,
Ու կը վառեն անմահութեան
Նրդեհն անհուն,
Ծովուն վրայ մեռելներուն,
Անոնց անշարժ վիշտին վերեւ
Կամարելով նոր ծիածան:

Կու գան անոնք, բոլորն այսպէս,
Մահուան դաշտէն,
Ու կը բերեն յանդիմանութեան
Անբեկ սըլաքն աղամանդեայ,
Բեռեռած պինդ իրենց սրտին,
Ջոր չկրցան փշրել երբեք
Շանթերն անսանձ ոճիրներուն,
Բայց չեն հասած անոնք բոլոր
Խաղաղութեան երկնամուր,
Նըման ուրիշ մեռելներու:

Ո՛չ մէկ Աստուած ճանչցած է դեռ,
Արեւին տակ այս աշխարհի,
Նահատակներ այսքան դժբախտ,
Անպիտակներ տակն ու վրան,
Դեռ չըհանգչած
Իրենց սուգին մէջ անսահման:
Նէքիաթն անոնց ահա բարբառ
Կու գայ մեզի,
Զի սպասումն անոնց անհուն,
Կը բարախէ սիրտ մը ինչպէս,
Սիրտերուն մէջ մեր ամենուն:

Սպասման մէջ իրենց անոնք սակայն,
Անհուն,
Կարօտն ունին հըզօր կիրքին՝
Արդարութեան,

Որ կը յառնէ ու կը կանչէ
Խորտակելու չարիքն անբաւ
Նազար ամով բացած թեւեր
Երկրին վրայ մեր պապերուն,
Երազն որոնց դեռ չէ մեռած
Գանկերուն մէջ
Մեռելներուն եւ ողջերուն,
Զի մեռելներն անգամ մը ես
Կրնան մեռնիլ, ողջերուն պէս,
Երբ մեռած է երազն իրենց:

(Երուսաղէմ, 1965, հետագային կարգ մը մշակումներու
ենթարկուած հեղինակին կողմէ:)

TESTIMONIES . ՎԿԱՅՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Javaid Rehman (Professor of Islamic Law, Muslim Constitutionalism and Human Rights Law, Brunel University, London) "...Genocide has been practiced since the beginning of human history. Many tragic instances of genocide could be recounted. These would include the horrifying massacres resulting from Assyrian warfare during the seventh and eighth centuries BCE and the Roman obliteration of the city of Carthage and all its inhabitants. Religion has been used as a weapon for generating intolerance and for the ultimate destruction and genocide of religious minorities. Within the texts of religious scriptures, various forms of genocide of religious minorities are sanctioned. The tragic wars of the medieval period and the Middle Ages, the crusades, and the Jihads (Islamic holy wars) translated these religious ordinances to complete and thorough use. Many of the contemporary genocidal conflicts are based around religious supremacy. The process of colonization resulted in the extermination and genocide of indigenous and colonized peoples. More recently, during the nineteenth and twentieth centuries the mechanism of genocide has been practiced on a very wide scale. Thus, the Armenian Genocide conducted by the Ottoman Turks between 1895 and 1896 in the massacres of nearly 200,000 Armenians. The Turks repeated this practice of genocide of the Armenian people during World War I" (p. 493). Rehman, Javaid. Genocide. In: Scutsch, Carl (Ed.) Encyclopedia of the World's Minorities. New York: Routledge, 2005.